

Г. Ф. КВІТКА І М. П. ПОГОДІН.

(До історії літературних відносин).

Своєю літературною славою Г. Ф. Квітка в значній мірі завдячує своїм знайомостям із деякими російськими письменниками та літераторами і протегуванню деяких із них. Освітлення цих відносин важке для історика літератури тим, що дає змогу, з одного боку, окреслити літературне оточення, серед якого обертався Квітка, та його становище в ньому, а з другого боку з'ясувати впливи, яким підпадав письменник у загальній еволюції своєї творчості. Не говоримо вже про те, що вияснення й визначення літературних відносин Квітки надзвичайно цікаве для з'ясування взагалі російсько-українських літературних (та й культурних) взаємовідносин першої половини XIX ст., бо якраз Квітка, як каже І. І. Срезневський у листі своїм до М. І. Костомарова, — «первый сталъ употреблять малорусское нарѣчіе въ словесности русской не ради шутки и попытки, а какъ орудіе, сильнѣе всякаго другого могшее дѣйствовать на нравственный подъемъ значительной доли русскаго народа, и начавъ писать этимъ нарѣчіемъ съ самостоятельнымъ умѣніемъ, привлечь къ уразумѣнію особенностей малорусской доли русскаго народа тѣхъ изъ великоруссовъ, которые этого желали—кого подлинникомъ, кого—переводомъ»¹⁾.

Гадаю, що наведені думки виправдують опублікування листування Г. Ф. Квітки з деякими петербурзькими та московськими колегами так само, як і спроби певного розроблення цього листування. До цього часу спроб освітлення літературних відносин Квітки майже не було, коли не рахувати маленької отатеїки М. Ф. Сумцова²⁾, що дає деяким фактам невірне, на нашу думку, освітлення³⁾. В апологічній статті про свої твори⁴⁾, Квітка «не упускаєть случая похвалиться», що з часу видання «Украинскаго Вѣстника» (себто в 1816 року) — «знаємъ извѣстными у насъ литераторами издававшими тогда журналы: Н. И. Гречемъ, М. Т. Каченовскимъ и С. Н. Глинкою. Отъ первыхъ двухъ господъ имѣлъ лестные отзывы». Знайомості ці та листування на Квітку якогось хоч трохи помітного впливу, здається, не зробили, бо піяких агадок про них в інших місцях ми не знаходимо⁵⁾.

Так само коротко, тимчасовою і випадковою була і знайомість Квітки з Н. А. Полевым («Г. Полевой просилъ у меня статей въ свой журналъ») та Н. В. Кукольниковъ («Г. Кукольникъ помѣстилъ въ свой Новогодникъ отрывокъ изъ моей повѣсти»).

¹⁾ Русская Старина, 1893, № 8, с. 391.

²⁾ Проф. Н. Ф. Сумцовъ. В. А. Жуковский и Г. Ф. Квитка—В. А. Жуковский и И. В. Гоголь. Харьков, 1902, сс. 64—66.

³⁾ Так, напр., М. Ф. Сумцов цілком безпідставно гадає, нібито «письменные сношенія Квитки съ Жуковскимъ были довольно продолжительны и устойчивы» (op. cit., с. 66). Факти нібито цілком виразно свідчать, що ці «письменные сношенія» почалися й закінчилися на одному-однісьньому листі, що його наводять Г. П. Данилевський (Украинская Старина. Харьков 1866, с. 270).

⁴⁾ Г. Ф. Квитка о своихъ сочиненіяхъ, „Москвитининъ“ 1849 г., VI, № 20, октябрь к. 2, отд. I русская словесность, с. 329.

⁵⁾ Хіба от що: випадкова згадка про знайомість із Каченовським змушує нас переглянути нерозв'язане питання про співробітництво Квітки у „Вістнику Європи“ під ріжними псевдонімами. Див. Н. М. Важенювъ. Г. Ф. Квитка—Основьяненко (Библиографическій Указатель, СПб. 1910 р., с. 5).

Значно більшу вагу мала для Квітки знайомість із С. Т. Аксаковим, М. П. Погодіном та Н. А. Плетньовим, які власне й вивели Квітку у «велику» літературу. До них можна приєднати ще А. А. Краєвського та Ф. А. Коні. На жаль, до самого останнього часу ролі згаданих осіб у життю нашого письменника залишалася майже неосвітленою, головню через те, що потрібні матеріали (листування) не були приступні для дослідників¹⁾.

В 1866 році, в своїй біографії Г. Ф. Квітки, Г. П. Данилевський писав, що йому пощастило зібрати «кілька сот листів від Основ'яненка до різних літераторів і від них до Основ'яненка»²⁾; брак місця й так звані «літературніє прилічія» змусили його додати до своєї книги лише «інтереснішіє» листи—цілі або в уривках. Де ділися листи, що були в руках у Данилевського—невідомо; серед паперів письменника, що їх було передано до Російської Публічної Бібліотеки в 1908 році,—їх немає, як нема і в харківських «храніліщах», до яких було передано бібліотеку письменника та частину його паперів. Розшукати ці матеріали до біографії Квітки, що були в руках Данилевського, конче потрібно для історика літератури.

Авторові цієї статті удалося з'ясувати, де перебуває частина листів, і скопіювати хоч почасти листування Квітки (вірніш листи самого письменника) з деякими особами. Так, у Пушкінському Домі, в Ленінграді, зберігаються листи Квітки до Н. А. Плетньова (загалом беручи 50). Досі відомі були в уривках лише вісімнадцять листів, що були наведені в книзі Г. П. Данилевського (сс. 251—270). Листи Квітки до С. Т. Аксакова повинні бути разом із усім иншим Аксаковським архівом у Самарському музею³⁾. Як повідомляв автора цих рядків А. Ф. Коні (в листі з 30 квітня 1921 року), в архіві його батька, Ф. А. Коні, є ряд «оригинальных, хотя и весьма несерьезных писем Квитки»,—в 1921 році ці листи, разом із усім архівом, зберігалися тимчасово в саратовському університеті, а тепер, треба гадати, повернулися до Ленінграду. Нарешті листи Квітки до М. П. Погодіна порівнюючи недавно повернулися до Російської Бібліотеки ім. В. І. Леніна (колишній Рум'янцевський Музей) і стали приступними для студіювання⁴⁾.

Залишаючи на потім опублікування решти листування Квітки, ми друкуємо тут листи його до М. П. Погодіна.

Михайло Пегрович Погодін (1800—1875), белетрист, історик, археолог і журналіст (видавав у 1827—1830 рр. «Московскій Вѣстникъ», в 1840—1850 рр. «Москвитининъ») уже сам по собі є цікава й колоритна фігура в історії російської культури, на протязі довгих часів, а саме більш як півстоліття. Як каже проф. Д. А. Корсаков, «цѣлый рядъ поколѣній ученыхъ и литераторовъ, съ которыми онъ находился въ общеніи, то дружескомъ, то враждебномъ—смѣнился: возникали и прекращались убѣжденія, воззрѣнія и направленія и «вѣянія»,—а онъ все стоялъ несокрушимъ, ненавѣрно и упорно тверди одно и то-же»⁵⁾. Недурно-ж біографія Погодіна, навіть під пером

¹⁾ Лише листування Квітки з Краєвським було опубліковано в різні часи і не без скорочень; листи Квітки до Краєвського опубліковані (Вс. І. Срезневським) у Київській Старині 1893 р. №№ 11, 12 (Див. В. Данилов, «Кіевская Старина» по цензурных документах, «Бібліологічні Вісті», 1925, ч. I—II, сс. 65—67; наведені місця випущені через вимоги цензури). Відповіді А. А. Краєвського надруковані Вс. Срезневським у Київській Старині (1894 р. № 5, сс. 349—354) і П. ф. К. в «Русской Старинѣ» (1900 р., № 5, сс. 293—301). ²⁾ Украинская Старина, с. 251.

³⁾ До цього часу випадково надруковано (Н. М. Павловим) одного листа Квітки до Аксакова з 17-го квітня 1829 року (Русскій Архивъ 1903 р., кн. 3, сс. 445—447).

⁴⁾ Друга жінка Погодіна, Софія Іванівна, відписала величезний Погодінський архів московському Рум'янцевському Музею в 1887 році. Проте ще в 1882 році вона передала його Н. П. Барсукову, щоб склав докладну біографію Погодіна. В розпорядженню Барсукова цей архів перебував до 1906 року, і лише тоді він опав нарешті в Музей, та й то, на жаль, склад його значно ріжнися від свого первісного складу (докладніше про це див. нижче). ⁵⁾ Записки Им. Акад. Наук 1899, т. V, № 2, с. 22.

неумудрого й тенденційного літописця, яким був Н. П. Барсуков, виросла в цілій літопис усїєї російської культури за кілька десятиліть. Погодіну пощастило якось зайняти в історії російської культури центральне місце, і через характер своєї праці та свої інтереси, і через істотні риси своєї вдачі, зробився він потрібним і корисним для більшості сучасних йому письменників і вчених, яким раз-у-раз доводилося мати справу з Погодіном, що всім цікавився і був такою многосторонньою людиною. Залишив Погодін деякі сліди і в біографії Квітки.

Влітку 1829 року Погодіну спало на думку разом із М. С. Щепкіном зробити подорож по Україні. Приятелі побували в Ромнах, Діканьці, Полтаві, де Погодін вів розмови з Котляревським «о малоросійської історії и народѣ». З Полтави Погодін вирішив їхати до Харкова, щоб побачитися з В. Н. Каразіном.

У Харкові професура урочисто зустріла його й поставилася до нього з великою пошаною: у щоденнику своєму Погодін записав от що під 2-им серпня: «Съ Криницькимъ и Даниловичемъ по музеямъ, по комнатамъ студентовъ. Лютеранская церковь въ университетской залѣ. Вотъ терпимость! Мысль собрать костюмы всей Россіи. Прекраснѣйшая церква. Книга съ малоросійскими костюмами. Меня носили почти на рукахъ... Къ Квиткѣ»¹⁾. Однак, письменника Погодін, здається, не застав вдома²⁾, і на другий уже день, 3-го серпня, вирушив назад до Москви.

Зносини між обома письменниками почалися лише кілька місяців пізніше посилкою першого з надрукованих нижче листів Квітки. Проте ще раніше Квітка переслав чи передав через когось Погодіну другу частину своєї комедії «Дворянскіе выборы», з якої Погодін і надрукував уривки в своєму журналі «Московский Вѣстникъ»³⁾. Подробиць про це ми не знаємо, але можна гадати, що комедію передав Погодіну С. Т. Аксаков, що цензурував її за кілька літ перед тим і що був один час літературним повіреним Квітки⁴⁾.

Починаючи з 19 квітня 1830 року (дата першого листа Квітки), Квітка листується з Погодіном із значними перервами аж до 1842 року. Перерва листування припадає на 1835—1841 роки: за цей час (з 2.VI. 1834 р.) Квітка написав лише одного листа (30.III. 1836), невеличкого, і змістом своїм нецікавого. Відроджує листування «Москвитянинъ», що його почав видавати Погодін, що у ньому Квітка з самого початку брав найживішу участь.

Який-же загальний зміст листів Квітки, що цінного дають вони дослідникові істориків літератури?

Певна річ, історик літератури зверне насамперед увагу на ряд авторських визнань письменника, на повідомлення його про хід своїх праць, про процес своєї творчості і т. інше. В цьому відношенні листи, що ми їх тут друкуємо, вносять дещо нове, як порівняти їх із листами Квітки, вже надрукованими.

Найціннішими вважаємо ми ті відомості, які Квітка дає в них про свій роман «Похождения Столбикова» (Пустолобова теж). До цього часу гадали, що цей роман написаний наприкінці 30-х років. П. А. Данилевський з приводу його писав от що: «Этотъ романъ, вообще невинный, дѣтски-утриро-

1) Никола Барсуковъ, Жизнь и труды М. П. Погодина. кн. 2-ая, СПб. 1889, с. 319.

2) У першому листі своєму до Погодіна Квітка пише: „Калѣю очень, что случай лишиль меня въ прошедшемъ годѣ удовольствія лично съ Вами познакомиться. Не болѣе часа, и Вы бы много обязали человека, уже Васъ знаваго и незнаваго Васъ, как должно“.

3) 1830, № 3, сс. 239—279.

4) Чи не до „Дворянскихъ выборов“ відносяться натяки Квітки в листі його до Аксакова (див. „Русск. Архивъ“ 1903, кн. 3, с. 445—446). В тому-ж самому листі Квітка згадує і про „Выборъ Исправника“: „Вторая часть Выборовъ Дворянскихъ или Выборъ Исправника въ 5 дѣйствиѣхъ“, — пише він, — „скоро выплется на разсмотрѣніе ваше. Съ нею я болѣе занимался и она кажется мнѣ ловчѣе будетъ“.

ваний и еще болѣе отсталый по своей сатирѣ, не на шутку его безпокоилъ. Онъ боялся его печатать и нѣсколько разъ просилъ издателей останавить его изданіе»¹⁾. А як видно з надрукованих нижче листів Квітки, він мав деякі підстави турбуватися за цей роман: «рукопись подъ заглавіемъ Жизнь Пустолобова запрещена до того, что и не возвратятъ ее нѣз комитета, а только выдадутъ свидѣтельство»²⁾.

Лише кілька років пізніше вернувся Квітка до тієї-ж теми, написавши, очевидно в другий раз, пригоди свого героя й переіменувши прізвище його на Столбікова замість Пустолобова³⁾. Стає зрозумілим тому й побоювання письменника перед цензурою за свій твір,—побоювання, що їх ще збільшували приватні повідомлення його кореспондентів⁴⁾. Разом із тим листи Квітки, що ми їх тут друкуємо, дають змогу віднести час, коли був написаний роман, на початок тридцятих років: першу згадку про нього ми зустрічаємо в листі з 31 грудня 1833 року, де Квітка «умоляєть» про «безпристрастный судъ»—«пускать ли этого молодчика въ бѣлый свѣтъ», «ласково-ли примутъ его родственники». Це останнє питання нібито натякає й на безпосередні «источники» романа Квітки—на «нравоописательные»—«нравственно-сатирические» романи Булгарина: «Иванъ Выжигинъ» (1829 р.) та «Петръ Ивановичъ Выжигинъ» (1831 р.).

Відзначить историк літератури ще й ряд згадок про інші твори Квітки,—згадок, що розкидані в більшості листів його. Писав Квітка завжди—а особливо в початку 30-х років—дуже багато і він охоче розповідав про свої твори своїм знайомим та кореспондентам. «Признаюсь»,—пише він у першому-ж листі,—«охота смертная, но участь горькая,—скажу по пословицѣ. Видя все происходящее, совершающееся и послѣдствія отъ того, крѣпко бы желалъ что-нибудь вопреки или къ исправленію, но сказать то не умѣется». І дійсно, Квітка записував свої сюжети «съ плеча», як вони спадали йому на думку, не обробляючи і не виправляючи їх. «Я рублю всегда съ плеча, что идетъ въ голову, до обработки дѣла нѣтъ и потому еще, что силъ не достаетъ»,—пише він Погодіну 2 липня 1832 р., а за декілька місяців перед тим він повідомляв того-ж таки Погодіна, що «не пристрастенъ къ своимъ дѣтищамъ, кои не иначе могутъ явиться въ люди, какъ бывъ пріумыты, прихотены, приодѣты рукою терпѣливой, безъ ропота старающеяся покрыть недостатки тяжелыхъ слогъ» (лист до Погодіна 14 листопада 1831 р.).

От чому Квітка так часто й охоче посилав своїм кореспондентам свої матеріали, теми, канви для оповідань і навіть романів. В листі з 10 червня 1831 року Квітка посилав Погодіну три такі канви і до одної з них додає таку увагу: «Ежели Вы найдете ее заслуживающею отдѣлки Вашей, то могу и еще доставить Вамъ нѣсколько въ другихъ родахъ» і нижче: «Мы здѣсь приключеніями богаты, но некому описывать».

Ці й подібні уваги Квітки вводять нас і в процес його письменницької праці й також дають матеріал для деяких загальних висновків. Зазначимо між иншим, що численні вказівки письменника на швидкість та буйність творчости дозволяють нам не погоджуватися в думкою, що була висловлена

¹⁾ Украинская Старина, сс. 227—228. ²⁾ Лист з 2 червня 1834 р.

³⁾ Цікаво було-б пошукати в архіві „Цензурнаго Вѣдомства“, там повинен-би зберегтись рукопис з первісною редакцією романа, разом із думкою про нього цензора. До речі зауважимо, що в рукописному відділі харківської Центр. Науково-Учебної Бібліотеки збереглися окремі нариси декількох розділів „Пустолобова“.

⁴⁾ Цікаве повідомлення Н. А. Корсакова в листі до Квітки, що цензурний комітет доручив йому „подъ рукою объявить автору, чтобы онъ остерегался... 1) представлять на посмѣище чита елю губернаторовъ, генераль-губернаторовъ и сенаторовъ; 2) оскорблять шутившими эпиграммами бородастый людъ, самый раздражительный въ раздражительномъ нашемъ мірѣ“. (Вс. Срезневский. Г. Ф. Квитка и Н. И. Срезневский—Sertum bibliologicum, II. 1922, с. 211). Гадаємо, що цей лист написаний якраз про „Пустолобова“.

нешодавно,—нібито Квітка з початку тридцятих років «уневнівшись у своїх силах, почав випускати раніш написані твори»¹⁾. В дійсності «раніш» були написані лише декілька комедій, решта-ж писалася тоді-ж і зараз-же писалася або Аксакову, або пізніш Погодіну чи Плетньову.

На згадку в листах про ті твори Квітки, що до нас не дійшли, звернув увагу А. Шамрай, який користувався нашими копіями цих листів. До зазначених ним у листі з 3-го лютого 1834 р. оповідань «Купянский царь» і «Кладъ»²⁾ можна додати оцей уступ з иншого листа (2-го червня 1832 р.): «Новый Единъ врядъ ли можетъ быть пропущенъ и принятъ по ужаснымъ преступленіямъ. И съ нимъ да будетъ полная воля Ваша».

Нам залишилося коротенько згадати в листах, що ми їх друкуємо, про ті місця, де характеризується сучасна їм «літературна історія», сучасний їм літературний побут. У листах до Погодіна нема тих наївно-простодушних прохань купити подарунок для «Анни Григорьевни»—жінки Квітки, передплатити часопис, виписати книгу—прохань, що ми зустрічаємо їх, наприклад, у листах письменника до Плетньова. Проте й тут перед нами той самий провінціал у літературі, яким був в своїй письменницькій діяльності Осков'яненко. Навряд чи потрібно докладніше зазначати ті місця, де Квітка розповідає про переполох, що його викликало сатиричне оголошення «Молвы» і т. инше.

Цей провінціалізм накладає свою печать і на літературно-критичні міркування Квітки: він уважно прислухається до міркувань та думок свого бесідника й нібито «равняется по столицѣ», доводячи, що він добре знає всі літературні новини. «Я и жена моя»,—пише він Погодіну,—вотъ нашъ міръ. Городекая разсѣянность, толки, силетви и прочія непріятности намъ чужды и неизвѣстны. Занятія наши: читаемъ и чтъмое разумѣемъ. Читаемъ же все—и сердцемъ—при случаѣ—сокрушаемся. Начитавшись иногда такого, что къ ночи сдѣлается страшно, мы вздохнемъ и скажемъ: «Чего Москва молчитъ? Какъ это она допустила чуждымъ захватить въ руки свои судъ, расправу, литературу? Гдѣ же ея старѣйшинство, заслуги, гдѣ все ей принадлежащее и ею правильно стижанное?» (лист з 18 січня 1841 року). Або в иншому листі, здається того-ж таки 1841 року: «Дѣйствуйте же, г.г. опекуны, не одними разсужденіями, академическими рѣчами, доказательствами; мы ихъ прочтемъ, скажемъ: «хорошо, правильно», а шмели или хотя и пчелы, даже сѣверныя³⁾, будутъ жужжать свое, а мы останемся на распутии съ растопыренными руками, разинутымъ ртомъ, спрашивая самихъ себя: куда идти?»

Напоследок згадую, без усякого заміру остаточно розв'язати це питання, про можливість і суто-літературного впливу Погодіна на Квітку. Оповідання Погодіна в свій час були досить таки популярні. За ці оповідання, ще в 1827 році Погодіна називали «единственнымъ наслѣдникомъ по части литературы безсмертнаго Карамзина»⁴⁾. Пушкин (в 1828 році) «хвалилъ очень» одне з цих оповідань⁵⁾, пізніше Белінський про те саме оповідання казав, що це «повѣсть совершенно народная и поэтически правоописательная». Ми знаємо, що Гоголь у першу добу своєї літературної діяльності ставився до Погодіна з великою пошаною. Листи Квітки, що ми їх друкуємо, доводять, що й Квітка був під деяким впливом Погодіна. Це, ще р. 1891, дало привід А. І. Соболевському «думать, что повѣсти Гоголя и Квитки (а, можетъ быть, даже «Повѣсти Бѣлкина») появились въ свѣтъ не безъ вліянія повѣстей Погодіна». Далі А. Соболевський лише з цього приводу: «Зависимость Квитки отъ Погодіна особенно ярко обнаруживается при сравненіи, напримѣръ, «Маруси» съ

1) А. Шамрай. До тексту Квітинних творів. Червоный Шлях, 1924, № 3, с. 248.

2) «Очевидно, щось подібне до оповідання „Отъ тобѣ ѿ скарбъ“, але не переклад його, бо герой оповідання не Масляк, а Мотузяк» (Ibid., с. 248).

3) Натяк на «Сѣверную Пчелу», що її видавали Ф. Булгарін та Н. І. Греч.

4) Н. Барсуковъ, Жизнь и труды Погодіна, II, с. 152. 5) Ibid, с. 257.

сентиментальнимъ погодинскимъ «Петрусемъ». Въ послѣднемъ дѣйствіе происходитъ въ Полтавѣ и разговоры ведуться на малорусскомъ языкѣ» *).

Як ми вже зазначили вище в цій передмові, ми мали на меті лише зазначити можливий вплив на Квітку без спроби розв'язати це питання: для цього в нашому розпорядженні занадто мало місця в цій статті, та й вона й без того дуже розрослася.

I. Милостивий Государь, Михаилъ Петровичъ!

Общій нашъ знакомый, Петръ Петровичъ Г. Артемовскій, передалъ мнѣ лестные для меня и мною не заслуженные отзывы Ваши. Приношу Вамъ за сіе истинную благодарность, равно и за помѣщеніе отрывка изъ комедіи въ издаваемомъ Вами Вѣстникѣ¹⁾. Черезъ это, Вы дали ей еще при первомъ вступленіи въ свѣтъ, большій вѣсъ, нежели она сама по себѣ заслуживаетъ. Признаюсь, охота смертная, но участь горькая—скажу по пословицѣ. Видя все происходящее, совершающееся и послѣдствія отъ того, крѣпко бы желалъ что-нибудь вопреки или къ исправленію, но сказать то не умѣется. Выпустишь въ свѣтъ; тутъ являються умники и начнутъ толковать; запятая не у мѣста, мысль неясно выражена и проч., и проч., а на намѣреніе ни малѣйшаго вниманія не обращаютъ и пускаютъ противъ робкаго, несмѣлаго, неопытнаго писателя свои желчныя остроты.—Онъ бросаетъ все и въ тихомолкъ смѣется надъ ними. Между тѣмъ, все то, что онъ случайно видѣлъ (положимъ и въ закоулкѣ) глупаго, вреднаго (sic!) остается не открытымъ, располжается и выходитъ дѣйствовать и вредить всему и всѣмъ. Будетъ ли у насъ лучшее время?..

Весьма будучи удаленъ отъ того, чтобы ставить себя хотя близко къ могущимъ писать, я не выдержалъ и написалъ на предмѣтъ, на который у насъ никто не обращаетъ вниманія. Первый меня ободрилъ Сергѣй Тимофѣевичъ²⁾. Но какъ предмѣтъ сей не изчерпаемъ, то я рѣшился продолжать. Ваше ободреніе также много цѣнно. Вы не судили ничего болѣе, какъ одну цѣль. Благодарю Васъ.—У насъ ввелось: кричать—онъ нехорошо сказалъ, онъ не такъ сказалъ!—Почему же не скажутъ, какъ должно и какъ лучше сказать?—По моему мнѣнію, какъ бы допустить людей, Дворянъ высшаго тона, судить о должностяхъ такъ, какъ судятъ Забойкины съ товарищи. А что такъ судятъ, такъ въ томъ Авторъ ручается и удостоверяетъ въ томъ все общее на сей примѣръ молчаніе. Слѣдовательно, и нельзя было составить инаго общества, какъ они въ комедіи есть. Слѣдовательно противорѣчащіе не справедливо судятъ. Но почему же не скажутъ, какъ бы это все уладить, чтобы люди образованные дѣлали толкованіе праву своему на выборы. Изъясняюсь о семъ, потому что въ настоящемъ видѣ цѣню Ваше сужденіе. Я не авторъ, а худой писачка, какъ и почеркъ доказываетъ, но не могу удержаться, чтобы не выставить, что идетъ худо, или что сдѣлаеть для насъ современемъ худо. А потому прошу Васъ убѣдительно, ежели еще что вздумаю прислать къ Сергѣю Тимофѣевичу, судите безъ уваженія къ лицу, негодное отвергайте,—я не самолюбивъ. Много у насъ происходитъ такого, что Вамъ Гд-мъ Столичнымъ и на мысль не приходится. Симъ Вы обяжете меня къ бѣльшей благодарности.

Жалѣю очень, что случай лишилъ меня въ прошедшемъ годѣ удовольствія лично съ Вами познакомиться³⁾. Не болѣе часа,—и Вы бы много обязали человека, уже Васъ знавшаго и цѣнившаго Васъ, какъ должно.

Примите увѣреніе въ совершенномъ къ Вамъ почтеніи пребывающаго съ истинной преданностію,

Милостивый Государь Вашъ покорнѣйшій слуга Григорій Квітка.

19 Апрѣля. Харьковъ.

*) Журн. Мин. Нар. Просв. 1891, № 2, отд. 11, с. 422.

Говоря много, забылъ о нужномъ сказать. Все сосѣди кричатъ, какъ и мы: это не у насъ, не у васъ. А между тѣмъ, бранятъ, что вынесъ соръ изъ избы—и я за ними потокаю. Нельзя ли меня обязать, чтобы и передъ Петромъ Петровичемъ закрыть или дать сомнѣніе въ настоящемъ сочинителѣ, тѣмъ болѣе, почтеннѣйшій Михаилъ Петровичъ! что когда крестьянка Курская, то которой Губерніи Дворянинъ? Не справедливо ли мое опасеніе?

Здѣсь же, кромѣ П. П. никто меня не подозрѣваетъ иначе, какъ постороннимъ слухамъ*).

II. Милостивый Государь, Михаилъ Петровичъ!

Вниманіе Ваше къ моимъ Дворянамъ-онодворцамъ виною наносимаго Вамъ безпокойства симъ письмомъ; а даръ Вашъ мило и занимательно описывать повѣсти причиною, что адресую къ Вамъ тетрадь съ разными фантазіями. За первое, преполненъ чувствительнѣйшею благодарностію и до сихъ поръ еще жалѣю на случай, лишившій меня удовольствія лично съ Вами познакомиться и увѣрить Васъ въ душевномъ къ Вамъ почтеніи. Авось либо буду когда-нибудь вознагражденъ.—Плѣняясь рассказомъ Вашимъ, рѣшился препроводить къ Вамъ: 1-е Капву для повѣсти, написанную мною кое-какъ изъ рассказа, переданнаго мнѣ почти за истину. Ежели содержаніе ея не слишкомъ щекотитъ разборчивость, то повѣсть изъ нее, перомъ Вашимъ обработанная и передѣланная, будетъ очень занимательна. Ежели Вы найдете ее заслуживающею отдѣлки Вашей, то могу и еще доставить Вамъ нѣсколько въ другихъ родахъ.—Мы здѣсь приключеніями богаты, но нѣкому описывать. 2-е Мнѣ всегда казалось, что изъ жизни Принца Іоанна можно бы составить что-нибудь интересное, подходящее къ Историческому Роману, ежели только происшествія не близки ли къ нашему времени. Подробности суда и казни Мировича, приступа его къ квартирѣ Принца и смерть сего несчастнаго рассказываемы мнѣ были очевидцами. Подарите насъ, читающихъ съ удовольствіемъ все Ваше. Сколько предмѣтовъ, коими можно украсить истинное произшествіе: Дворецъ Екатерины, съ начала Ея царствованія, слѣдовательно въ молодыхъ Ея лѣтахъ; поведеніе и интриги тогдашнихъ Бояръ отъ неудовольствія на новыхъ Вельможъ, Орловыхъ, отыскивающихъ молодыхъ людей съ достоинствами, имъ покровительствующихъ и прокладывающихъ имъ дорогу въ храмъ счастья... Противодѣйствіе соперниковъ, неудачи, обманъ и проч.; да и мало ли чего? Стоитъ только Вамъ приняться и мы будемъ имѣть отличное произведение.—3-е Ни се, ни то такъ, по крайней мѣрѣ, ежели Вы расскажете, такъ выйдетъ пріятное и занимательное.—4-е Вовсе ничего, а точно списокъ съ существующаго письма. Не выйдетъ ли изъ него, по очищеніи и должномъ омовеніи, статейки для пріятной и съ удовольствіемъ читаемой Москвы⁴⁾?

Грѣхъ на душѣ почтеннаго ея Издателя, помѣстившаго статью г. Щунальце о подпискѣ на записки Выжимкиной⁵⁾. Не далѣе какъ сего дня при мнѣ нѣсколько помѣщиковъ, пріѣхавшихъ въ городъ закупить домашней провизіи и книгъ, растерзали было нашего книгопродавца, отказывавшагося принять отъ нихъ деньги подписные на записки Выжимкиной. Сколько тотъ ихъ ни увѣрялъ, что это шутка, критика, насмѣшка.—Куда! ссылаются на журналъ, что объявлена подписка и что-де въ Москвѣ съ такою жадностію желаютъ имѣть эту книгу, что подписка производится на площади и что во избѣжаніе давки между подписчиками устроены перилы и что сама Полиція не можетъ установить порядка. Когда книгопродавецъ рѣшительно

*) Бібліотека ім. В. І. Леніна, рук. відд. № 3517. Листи до Погодіна за 1830 рік, сс. 221—224.

отказался удовлетворить ихъ, то одинъ изъ требователей, воздохнувъ изъ глубины сердца, возопилъ: жалъ, очень жалъ! У меня собрано въ моемъ кабинетѣ все сѣмейство Выжигиныхъ: старикъ Иванъ и дѣти его Петръ, Игнаша и Степанъ; хотѣлось бы и родственнику ихъ имѣть, такъ вотъ и нѣтъ! Вотъ такъ то объявляютъ о новыхъ книгахъ! Это не лучше и не хуже, какъ и Историю Русскаго Народа. Эхе-хе-хе! Съ сими словами онъ вышелъ изъ лавки съ растерзаннымъ сердцемъ, не найдя того, за чѣмъ приѣзжалъ за 70 верстъ въ Губ. городъ.

Въ самомъ дѣлѣ, гдѣ Исторіи Глаголъ Полеваго? Такъ у насъ изъ вѣжливости именуемаго, по прочтенію его неудовольствія, за чѣмъ Гг. Журналисты пишутъ имя его безъ Г. Ну и пошелъ Глаголъ Полевой!—У насъ, по случаю медленнаго выхода его Исторіи различные толки: кто говоритъ, что онъ съ нею паки проторговался, какъ нѣкогда бывшимъ на его рукахъ товаромъ и намѣренъ себя объявить банкротомъ снова въ карманномъ, какъ онъ признанъ отъ всѣхъ банкротомъ въ умственномъ капиталѣ. Другой говорить, что онъ занятъ составленіемъ Исторіи Народовъ, бывшихъ до Потопа и скоро де объявить подписку, которая поддержитъ печатаніе Русской его Исторіи, а съ всемірною что будетъ, то и будетъ: увидимъ-де послѣ. Иной замѣчаетъ, что у Глаголъ Полевого что то не поладилось съ Сѣверною Пчелою съ Компан. снова, такъ онъ-де поѣхалъ къ нимъ поклониться и за отлучкою его приостановилось все: и Исторіи, и Телеграфъ 1830, и Живописецъ 1830, и Телеграфъ 1830, и Живописецъ 1831 года, начиная съ половины марта и проч. и проч. Долго ожидать окончательнаго окончанія!*)—Но, правду сказать, за то начитаемся!!! Иной отгадываетъ, что за смертью Нибура, онъ рыщетъ и ищетъ, кому бы переносвятить свое произведеніе и не находя равного себѣ, рѣшается посвятить себѣ, но не знаетъ еще, какъ благовиднѣе къ этому приступить.—А кто толкуетъ, что онъ хочетъ слѣдующіе томы Исторіи украсить картинами аллегорическими, кои уже и заготовляются. Наприм.: Изъ Басень Крылова 1-я Лягушка и вошь съ надписью: «... не сравнявшися съ воломъ, съ натуги лопнула и околѣла».—2-я Орелъ и куры съ надписью: «курамъ никогда съ орлами не подняться». 3-я Слонъ и Моська, съ надписью: «Ай, Моська!» 4-я Обезьяна, съ надписью: «Трудишься много ты, да пользы въ этомъ нѣтъ». 5-я Синица съ надписью: «Надѣлала синица славы, а моря не загля». 6-я и проч. и проч. ко всѣмъ 12 томамъ будутъ приличные картинки.—Да и мало ли, что толкуютъ. Всѣхъ толковъ не оберешься.

Видите, Почтеннѣйшій Михаилъ Петровичъ! какъ я снисхожденіе Ваше во зло употребляю. Залучилъ Васъ своимъ писаніемъ; пеняйте на себя и за ба-ловство, оказанное мнѣ. Хотѣлъ было при семъ послать Вамъ моего Шельменка⁷⁾, отданнаго за плутовство въ рекруты, но еще не получилъ разрѣшенія отъ Цензуры на выпускъ его въ Публику. По выпускѣ обязанъ буду препроводить его къ Вамъ, какъ моему покровителю. Не знаю, понятенъ ли Вамъ малороссійскій простонародный языкъ? Что Вы про (него) Шельменка скажете? А наши земляки имъ довольны.

Что дѣлается съ моимъ Почтеннѣйшимъ Сергѣемъ Тимофѣевичемъ? Я отъ него Богъ знаетъ сколько времени не получаю ничего. Ежели Вы имѣете съ нимъ сношенія, потрудитесь изъяснить, что я скорблю, не слыша отъ него никакой вѣсточки. Желаю, чтобы ничто непріятное ему не встрѣчалось.

Снова умоляю Васъ не сѣтовать на мое длинное писаніе и принять увѣреніе въ душевномъ къ Вамъ уваженіи и преданности, съ коими всегда пребыть честь имѣю, Милостивый Государь, Вашъ Покорнѣйшій Слуга

10 іюня (1831) Харьковъ *).

Григорій Квітка.

*) Бібліотека ім. В. І. Леніна, відд. рук. № 3518. Листи до Погодіна, 1831. Уривки цього листа були надруковані М. Варсуковим (Жизнь и труды Погодина, III, 269—270, 279, 311), але з великими хибами та пропусками.

III.⁸⁾

...Неожиданный случай доставил мнѣ пріятнѣйшее удовольствіе познаться съ г. Венелинымъ. Жаль только, что очень короткое время пробылъ съ нимъ, и то въ театрѣ...⁹⁾.

13 августа 1831 г. *).

IV.

Милостивый Государь Михаилъ Петровичъ!

Пользуясь Вашимъ позволеніемъ, препроводилъ я черезъ г. Ширяева еще одну Канву¹⁰⁾, по коей ежели бы Вы раскинули свои цвѣты, то можетъ быть она пошла бы въ дѣло. Я послалъ бы Вамъ ранѣе, но разныя заботы мѣшали дописать. Признаться ли Вамъ?—я послалъ бы еще и болѣе, но не знаю, пригодны ли они для чего нибудь? Вы были такъ благосклонны, что обѣщали увѣдомить, какое изъ прежнихъ сдѣлаете употребленіе; не видя изъ нихъ нигдѣ ничего, я полагаю, что изъ нихъ и сдѣлать ничего не лзя.

Рѣшился однако же послать еще одну: можетъ быть она по мѣстности, по цѣли удостоится Вашей отдѣлки. А ежели нѣтъ, то чистосердечно скажу: не посѣтую. Я не пристрастенъ къ своимъ дѣтницамъ, кои не иначе могутъ явиться въ люди, какъ бывъ пригнаны, прихолоны, приодѣты рукою терпѣливой, безъ ропота старающеюся покрыть недостатки тяжелыхъ слогъ (sic!). Слѣдовательно, ежели они не стоятъ труда заботиться о нихъ, что могу ли давать имъ цѣну? Но еслибы паче чаянія они обращаютъ на себя Ваше вниманіе и Вы ждете только случая выказать ихъ, то скажите хоть полслова; и нужны ли еще подобныя? Не годятся ли они въ Телескопъ¹¹⁾ (все таки разумѣя съ обдѣлкой) или подобно тому, то бы я принялся еще выписывать кое-что изъ своей памяти.

Не поскучайте рѣшеніемъ на предложеніе истинно Васъ уважающаго, преданнѣйшаго и нескренинѣйшаго слугу Григорія Квитку.

14 ноября 1831 г. Основа **).

V.

Милостивый Государь Михаилъ Петровичъ!

Всегда съ большимъ удовольствіемъ вижу Ваши отзывы ко мнѣ и память Вашу обо мнѣ принимаю съ большою благодарностью. За Ганнусю—точно виноватъ: спѣшилъ или разсѣянъ былъ, что и предполагая говорить какъ то пропустилъ. Премного за нее благодаренъ. Я рублю всегда съ плеча, что идетъ въ голову. До обработки дѣла нѣтъ и потому еще, что мнѣ не достанетъ. Конечно, она не могла явиться въ данномъ мною ей видѣ и Вы чувствительно обязали меня пристричь (sic!) гдѣ надобно, пообрѣзавъ лишнія складки, все однимъ словомъ при ч е п у р и в ъ (какъ у насъ говорятъ) ее, такъ что она пошла въ бѣлый свѣтъ за добрыми людьми¹²⁾. Нѣтъ. Напрасно Вы полагаете, что я безъ вниманія ее оставилъ; много и премного благодаренъ. Новый Единъ врядъ ли можетъ быть пропущенъ и принятъ по ужаснымъ преступленіямъ. И съ нимъ, да будетъ полная воля Ваша¹³⁾. Еще слово о Ганнусѣ. Разсказывавшій мнѣ о правилахъ Американскаго дуэля послѣ уже сказалъ, что это между благоразумными военными хранится въ большомъ секретѣ и ежели бы о сихъ правилахъ узнала молодежь, то бы половина арміи сдѣлалась самоубійцами. Я почи не спалъ, пока не получилъ книжки; все боялся, чтобы не сдѣлаться учителемъ величайшаго грѣха. Слѣдовательно, можете судить о моей благодарности за тончайшее вниманіе къ моимъ бреднямъ.

Каюсъ: много есть предмѣтвъ, за которые хотѣлось бы приняться, но должность отвлекаетъ¹⁴⁾. Много еще есть такого, о чемъ бы надобно возопить передъ Правительствомъ.

*) Див. Николай Барсуков, Жизнь и труды М. П. Погодина, кн. III, СПб. 1911, с. 156.

**) Бібліотека ім. В. І. Леніна, відд. рук. № 3581. Листи до Погодіна 1831.

Прилагаемые два анекдота, пришедшіе на мысль и на скоро написанные, натурально съ украшеніями и съ обработкою, можетъ быть найдутъ мѣстечко въ Молвѣ, Почтенному Издателю которой и въ особенности Вамъ обязанъ за помѣщеніе первыхъ моихъ. Ежели угодны, то обязанъ доставлять¹⁵⁾.

Петра Петровича постигло величайшее несчастіе. Его молодая, прекрасная, добрая жена после первыхъ родовъ вскорѣ послѣ Святой, была испугана, отъ чего потеряла рассудокъ, въ точномъ смыслѣ сего слова. Ни пособіе Медиковъ, ни всѣ старанія и понинія ничего не могутъ сдѣлать. Что горестнѣе, что она не узнаетъ знакомыхъ и его также и трактуетъ его, какъ величайшаго своего врага. Каково положеніе нѣжнаго мужа видѣть все это, любившей его до того страстно. Я видѣлъ его вскорѣ послѣ происшедшаго несчастія. Ее вывозили въ деревню; онъ былъ тяжело боленъ. Давно его не видалъ и, признаюсь, подѣзжая къ дому, возвращался назадъ. Еще не могу скоро видѣть его послѣ видѣннаго мною. Храни Боже всякаго отъ подобнаго положенія. Будьте здоровы, получайте исполненія всѣхъ Вашихъ желаній и не выкидывайте изъ памяти преданнѣйшаго, почитающаго Васъ благодарнѣйшаго искреннѣйшаго Слугу Григорія Квитку.

2 іюля 1832 Харьковъ *).

VI.

Милостивый Государь Михаилъ Петровичъ!

Письмо Ваше съ приложеніемъ рукописи не прежде меня обрадовало, какъ 27 сего Декабря. В. Цыхъ¹⁶⁾, бывъ много занятъ не успѣлъ и то уже черезъ одного знакомаго прислать. Письмомъ своимъ Вы много меня утѣшили, что не забыли еще меня¹⁷⁾. Драма же ваша, которую не разъ читалъ и перечитывалъ, восхищала меня. Жаль, жаль, что ее нельзя еще пустить въ свѣтъ! Съ сердечнымъ умиленіемъ видѣлъ Петра въ горестномъ положеніи, страдающаго отъ неблагоприятныхъ; изчисляющаго всѣ свои дѣянія и пѣли для чего что дѣлано и—въ замѣну, вмѣсто того, чтобы наслаждаться плодами отъ трудовъ своихъ, еще долженствующаго бороться съ страстями ничтожныхъ, но сильныхъ мнѣній—Прекрасно! Прекрасно! К. Я. Долгоруковъ любимецъ мой (а кто не учитъ его?) мастерски отдѣланъ. Видишь его предъ собою и слышишь его говорящаго и не иначе въ самомъ дѣлѣ, какъ тутъ изложено. Старовѣры—да и всѣ, и по одиночкѣ, и вмѣстѣ отлично обдѣлано. Завидую будущимъ, не далѣе какъ дѣтямъ нашимъ; они будутъ и читать, и видѣть на сценѣ. Еще благодарю Васъ чувствительнѣйше за доставленное удовольствіе и сердечное наслажденіе.

Исполняя только Ваше желаніе, хотѣлъ бы съ сею почтою послать кое-что, но какъ на то пѣту дома сказки или повѣсти. Залучивъ въ свои руки, вышло неперемѣнно¹⁸⁾. Ежели соберусь съ силами и слѣмъ, то постараюсь передать Вамъ кое-какія преданія здѣшнія, а Вы ихъ размажете по своему. Исповѣдуюся и каюсь! Дерзнулъ азъ окаянный обивать пѣлое книжище! Безъ путевода, совѣтника и паставника плохо, хотя мыслишка и есть, но обработать ее выше силъ моихъ. Если имѣете терпѣніе, взгляните строгимъ окомъ на рукопись, которую Вамъ доставитъ А. В. Глазуновъ; это—Жизнь и походы Петра Пустолобова. Рукопись XVIII в.¹⁹⁾. Умоляю Васъ, скажите безпристрастный судъ Вашъ: пускать ли этого молодчика въ бѣлый свѣтъ? Ласково ли примутъ его родственники? Самъ вижу и знаю, что слогу, хотя и отвѣчаю времени, въ которое писано, но все таки долженъ быть не такъ шероховатъ, тяжель и неудобенъ. Исправлять его здѣсь—человѣка не имамъ; печатать его здѣсь также не могу, по причинѣ удаленности отъ Цензуры, отъ людей знающихъ въ этомъ толкъ и могущихъ со всею искренностію подать совѣтъ и наставленіе. Итакъ,

*) Библиотека ім. В. І. Леніна, відд. рук. № 3519. Листи до Погодіна, 1832. Уривок цього листа з великими пропусками та хибами було вміщено в Барсукова, IV, 108.

разсмотрѣвъ и посудивъ о моемъ Петрушѣ, скажите чистосердечно: годится ли онъ явиться въ числѣ добрыхъ людей по цѣли, и стоитъ ли она того, чтобы (sic!) озаботить кого выправкою и начисткою слога и на какомъ условіи, ибо всякій трудъ требуетъ времени, а время должно быть вознаграждаемо. Мой же чудакъ, какъ началъ свою жизнь отъ рожденія и довелъ ее со всею подробностью до старости. Ни больше, ни меньше наберется ее книжекъ восемь!!! Отъ Вашего—и еще кому угодно будетъ показать—суда зависить участь этого хватика, имѣющаго многочисленную родню, какъ сами увидите; ежели оно что-нибудь похоже на путное, тогда можно одолжить меня помѣщеніемъ и въ Телескопѣ отрывковъ и я по сему сигналу вышлю и вторую книжку, которая уже готова, а судя по ходу дѣла, не полѣнюся и послѣдующія поставлять. Только и изспрашиваю суда, суда строгаго, нелицепріятнаго и приговора рѣшительнаго и все относительно къ цѣли и расположенію, а въ очисткѣ помогите. Симъ много и премоного обяжете душевно Васъ уважающаго, преданнѣйшаго и покорнѣйшаго Григорія Квитку.

Ежели угодно будетъ подарить меня, поручите А. В. Глазунову. Гдѣ мною искренне уважаемый Сергѣй Тимофѣевичъ? Желалъ бы знать и его сужденіе.

(На звороті): Кончилъ 1833 (2 сл. пр.) 31 Декабря. Да будетъ благъ 1834.

Его Высокоблагородію Милостивому Государю Михаилу Петровичу Погодину! *)

VII. Милостивый Государь Михаилъ Петровичъ!

Кажется болѣе мѣсяца уже какъ я, отвѣчавъ на письмо Ваше, благодарилъ за доставленное мнѣ удовольствіе при чтеніи Драмы: Петръ Великій, тогда тоже мною полученной. Письмецо это я поручилъ моему книгопродавцу А. В. Глазунову вручить Вамъ съ рукописью моею, но сегодня получилъ отъ него извѣстіе, что рукопись еще не возвращена съ Цензуры. Въ томъ письмѣ я просилъ о призрѣніи и милостивомъ вниманіи къ моему чудаку, но какъ надѣюсь, что письмо то дойдетъ къ Вамъ съ рукописью, то Вы и прочтете мою покорнѣйшую просьбу и не оставите меня безъ рѣшенія.

Теперь же препровождаю цѣлую груду мараганія въ разныхъ родахъ. Что удостоено будетъ одобренія, вниманія (по содержанію), тѣмъ извольте располагать по собственной волѣ и произволению, якъ то: очищать, обработать, передѣлать, убавить, дополнить и гдѣ и какъ угодно помѣщать. О кладѣ Вы расскажете мастерски и дополните что для большей завязки. Бѣднаго Матузъка нельзя включить въ какую повѣсть или обставить его разными лицами, конхъ участь завязывалась бы бѣдственнымъ его преступленіемъ. Купянскій Царь, думаю, будетъ интересенъ, если только не помѣшаютъ его помѣстить. Все въ немъ истинно и онъ точно сидѣлъ на престолѣ; эта церковь недавно сломана ²⁰). При будущемъ случаѣ доставлю Вамъ еще о Самозванцѣ другого рода; и матерію для могущей быть интересной повѣсти. Все посылаемое теперь отнялъ отъ нашего собирателя статей въ будущее Альманахи, а сегодичный не знаю, скоро ли выпѣтъ? Малоросс. отдѣленіе печатается здѣсь и скоро будетъ готово, а Великоросс. въ Москвѣ, по къ нему, кажется, и не принимались, равно и къ заготовленію картинокъ и ноть ²¹). Я печатаю чисто Малоросс. Повѣсти тоже въ Москвѣ и корректура присылается ко мнѣ. Ужасно медленно идетъ. Картинки производятся въ Москвѣ и я очень доволенъ обрашниками ²²). Ежели угодно полюбопытствовать, можете спросить у А. В. Глазунова.

О дѣтищѣ моемъ Пустолобовѣ, котораго представить Вамъ Г. Глазуновъ, жду суда Вашего. И ежели Вы не откажете, то я полагаю, что его

*) Библіотека ім. В. І. Лещіна, відд. рук. № 3520. Листи до Погодіна, 1833—1834. Уривки цього листа надруковані Барсуковим, III, 362.

точно можно будет издавать по частямъ. Мнѣ бы интересно поспѣшить съ нимъ, потому что какъ слышно измѣняется ходъ дѣлъ, отъ конхъ страждетъ мой малютка.

Не изстребляйте меня изъ памяти Вашей, дарите хоть изрѣдка словцомъ и вѣрты уваженію и преданности къ Вамъ Покорнѣйшаго Вашего Слуги

3 февраля 834 Харьковъ.

Григорія Квитки.

Зачерненные стихи въ одной тетради не мои и не могуціе явиться въ свѣтъ; ошибочно написано *).

VIII.

Милостивый Государь Михаилъ Петровичъ!

Не зная, получили ли Вы изъясненія моею большой и чувствительной благодарности за доставленіе мнѣ душевнаго наслажденія сообщеніемъ къ прочтенію Петра Великаго, я нынѣ оную Вамъ возобновляю, сомнѣваясь, чтобы письма мои дошли къ Вамъ. Я ихъ адресовалъ чрезъ А. В. Глазунова. Чрезъ него же препроводилъ къ Вамъ и нѣсколько изъ моего маражня, которое годилось ли или нѣтъ—не знаю. Но всего лучше, что по требованію Вашему, убѣдилъ Пустынника отправить къ Вамъ Золотой Самородокъ, который—по доходящимъ къ намъ слухамъ—заставилъ нѣкоторыхъ у Васъ поморщиться²³). Указъ о Самозванцѣ очень интересенъ; украсивъ происшествіе, которое такъ, говорятъ, было, статья вышла бы интересная; впрочемъ, Вамъ лучше все извѣстно.

Опечалилъ меня очень Г. Глазуновъ извѣстивъ меня, что „рукопись подъ заглавіемъ Жизнь Пустолобова запрещена до того, что и не возвратятъ ее изъ Комитета, а только выдадутъ свидѣтельство“.—Не знаю, что тамъ найдено такое страшное! Дѣйствія опекуна къ вреду порученнаго ему малолѣтняго ни малѣйше не навлекаютъ сѣтованія на учрежденіе Опека, а обнаруживаютъ злоухищренія корыстолюбивыхъ людей, прикрывающихся закономъ отъ давности времени и измѣненія обстоятельствъ оказывающихся въ теперешнее время слабымъ и недостаточнымъ и къ поправленію или къ измѣненію котораго, былъ и мой гласъ взять въ разсужденіе; а тутъ выставлено все въ примѣрахъ, и старые ежедневно мы видимъ, отъ нихъ терпимъ—и потому не должны бы молчать. Согласенъ, что нѣкоторыя выраженія и намеки на классъ людей—впрочемъ, вездѣ дозволяемые—требуютъ смягченія, не болѣе; но за что же такая гоненія?—Когда извѣстно, что скоро все постановленіе описываемой части управленія, отъ явныхъ безпорядковъ скоро и скоро измѣнится и приметъ другой видъ. Самому себя нельзя судить: примете ли Вы на себя трудъ отыскать бѣдную эту рукопись и, пробѣжавъ ее, сказать мнѣ что-либо въ наставленіе мнѣ. Ее читалъ, какъ писали мнѣ. Г. Болдыревъ²⁴). У меня былъ планъ обширной. Въ II-й книжкѣ мальчикъ воспитывается въ пенсіонѣ, служитъ въ военной службѣ. Далѣе переходитъ всѣ званія, служитъ у Губернатора, по выборамъ, у помѣщиковъ управляетъ имѣніями, ведетъ процессъ, женится и проч., и проч. Все располагалъ вмѣстѣ, все, что по провинціямъ ведется, все что прикрито краснымъ, намѣстническимъ еще мундиромъ. Не знаю, что найдено вреднаго. Вашъ судъ освѣтитъ мое понятіе.

На дняхъ явится у Васъ Утренняя Звѣзда, скомканная изъ произведеній здѣшнихъ. Не знаю, Альманахъ ли это и что оно такое? Три книжки отдѣльныя: 1. Проза и стихи русск. 2. То же малоросс. нарѣчіемъ. 3. Ноты 3-хъ малоросс. пѣсенъ.—Только не больно бейте; что могли собрали, какъ умѣли, составили; мое участіе въ томъ: я подалъ мысль и бросался на всѣ умы, чтобы напросить матеріаловъ, а Г. Петровъ (написавшій Зол. Самородокъ) собиралъ, подбиралъ и издалъ. Ему честь, слава и проч., что бу-

*) Библиотека ім. В. І. Леніна, підд. рук. № 3520. Листи до Погодіна, 1833—1834.

деть сказано въ Журналахъ²⁵⁾. Впрочемъ, не забудьте, что нашъ край ужасно терпитъ голодъ: хотя и родился хлѣбъ, но его употребляютъ въ пищу съ мякиною, желудями, соломой, камышомъ; чего же добраго ожидать? За такимъ подмѣсомъ и съ самымъ тонкимъ разборомъ, едва донщешься частицы хлѣба.

Жаль, что Вамъ неизвѣстно Малоросс. нарѣчіе: я бы попросилъ Васъ сказать безпристрастное мнѣніе о Повѣстяхъ Основьяненка, скоро имѣющихъ вытти (о выходѣ которыхъ, ежели будетъ ходатайствовать А. Глазуновъ помѣстити объявленіе въ Телескопъ, не откажите своимъ содѣйствіемъ). Онѣ написаны въ разрѣшеніе спора, что на нашемъ нарѣчій нельзя написать ничего серьезнаго, нѣжнаго, а только лишь грубое, ругательное, кощунное (sic!)²⁶⁾. Мнѣ бы хотѣлось слышать безпристрастное заключеніе: имѣетъ ли повѣсть Маруса что-нибудь изъ того, что жалелось выразить. Салдацкій Патреть опоздалъ выходомъ своимъ. При досужномъ времени скажите, справедливы ли слухи о Телеграфѣ, Ист. Рус. Народа и проч., и проч. трудахъ. У насъ носится молва, но ничего не знаемъ и книжекъ что то не получаемъ; впрочемъ, на послѣднемъ нельзя останавливаться и дѣлать какія либо заключенія.

Будьте здоровы и успѣвайте во всѣхъ Вашихъ желаніяхъ. Не стѣуйте на утрудившее Васъ письмо и не перемѣняйте своего расположенія къ истинно уважающему Васъ и преданнѣйшему

2 іюня 1834. Харьковъ *).

Григорію Квиткѣ.

IX. Милостивый Государь Михаилъ Петровичъ!

Пользуясь отъѣздомъ земляка нашего, у Васъ служащаго, г-на Осиповскаго, напоминаю Вамъ о себѣ какъ о искренно уважающемъ Васъ и просящемъ въ отраду, не исключать меня изъ числа знаемыхъ Вами. Чѣмъ Вы особенно занимаетесь теперь къ удовольствію чтущихъ талантъ Вашъ? Подарите, не отлагаючи времени. Меня же Петербургскіе и здѣшніе земляки вынудили еще выпустить нѣсколько повѣстей, кои и тискаются въ Москвѣ у А. В. Глазунова²⁷⁾. Боюсь, что безъ моей корректуры набрешутъ багачько москалѣ!

Не забывайте истинно уважающаго Васъ и по службѣ брата моего въ Москвѣ—имѣющаго надежду когда нибудь лично обнять Васъ и увѣрить въ душевной преданности Покорнѣйшаго слуги

30 Марта 1836 Харьковъ **).

Григорія Квитки.

X. Милостивый Государь Михаилъ Петровичъ!

Я и жена моя. Вотъ нашъ міръ. Городекая разсѣянность, толки, сплетни и прочія непріятности намъ чужды и неизвѣстны. Занятія наши: читаемъ и чтимое разумѣемъ. Читаемъ же все—и сердцемъ—при случаѣ—сокрушаемся. Начитавшись иногда такого, что къ почѣ сдѣлается страшно, мы вздохнемъ и скажемъ: „Чего Москва молчитъ? Какъ это она допустила чуждымъ захватить въ руки свои судъ, расправу, литературы? Гдѣ же ея старѣйшинство, заслуги, гдѣ все ей принадлежащее и ею правильно стяжанное?“ Тутъ начнемъ считать Московскихъ магнатовъ (все разумѣя литературу), силачей, могучихъ, заслуженныхъ, и—вздохнувъ еще, принимаемся все таки за Петербургское. И вотъ одесскій комиссіонеръ, Григорьевъ, передалъ мнѣ отъ Васъ поклонъ и объявляетъ о приступѣ Вашемъ къ изданію Москвитянина²⁸⁾. Объявленія рѣшительно успокоили насъ, а плоскія, пчелиныя выходы, по обычаю, размѣшили насъ. Съ Богомъ ничтоже боящегося, выступайте на правое дѣло и Вы достигнете цѣли, приобрѣтете благодарность благомыслящихъ, постыдите невѣждъ, поразите завистниковъ, уже съ лю-

²⁵⁾ Бібл. ім. В. І. Леніна, відд. рук. № 3520. Листи до Погодіна, 1833—1834.

²⁶⁾ Ibid., Листи до Погодіна, 1835—36.

гостюю гризущихъ перья. Самая злость, зависть ихъ раждаетъ въ насъ досаду. Они лютоють не за то, что знапія у новоступившаго положительнѣе, сужденія чище, истиннѣе, нѣтъ: они чутъ не лопнуть отъ гнѣва, что нѣ-сколько подписчиковъ, оставя ихъ, внесли деньги на новый журналъ, они лишились двухъ-трехъ сотенъ рублей. Вотъ что ихъ бѣситъ! Литература, чистота языка для нихъ вещь посторонняя, вспомогательная для собиранія цѣлковыхъ!.. И не стыдятся же кричать послѣ того: мы цѣнители, мы судьи, мы отвергаемъ, мы опѣняемъ. О, горе бѣдной литературѣ нашей! До чего она, наша сердечная, дойдетъ, если могучіе, не одушевляясь единодушіемъ, не загонять сихъ сребролюбцевъ въ трущобу и, наложивъ на нихъ печать всеобщаго презрѣнія, не принудятъ ихъ умолкнуть или предоставлять имъ не болѣе какъ пищать и инѣтъ, какъ печистые духи, по искушеніи чело-вѣка, вмѣсто радостнаго, торжествующаго клика произвели нестерпимый пискъ. Подвигайтесь, бодрствуйте, „слѣдую, достигнешь“.

Питая такое расположеніе духа, а тутъ еще приласканный Вашимъ лестнымъ отзывомъ, чего бы не написалъ, чтобы и мой кирпичикъ пошелъ въ созиданіе огромнаго памятника, но теперь у меня нѣтъ ничего написаннаго. Вамъ угодно знать, что у меня гдѣ напечатано? Вотъ мой отвѣтъ со всею подробностію. Въ Современникѣ 1838, кн. 3-я Маруся, списавшая мнѣ болѣе чѣмъ доброе расположеніе, дружбу почтеннаго П. А. Плетнева²⁹). 1839-го Современника же въ 1-й кн. Праздникъ мертвецовъ, въ 2-й Конотопская вѣдьма, въ 4-й Вотъ любви! Всѣ эти пьески переписаны буквально, безъ оцѣнки, какъ требовали, съ Малороссійскаго. 1840 тамъ же, въ 1-й—Украинскіе дипломаты, Козырѣ-дѣвка—во 2-й, въ 3-й Панна Сотниковна, Ложныя понятія. Эти статьи прямо съ пера, какъ равно: О слободскихъ полякахъ г. Харькова, въ ка-кихъ кн. не помню; также и въ 4-й Ярмарка. Такъ ли размѣстилъ, все ли описалъ, не помню и справиться не могу. Въ 1841 Соврем. въ I кн. располагалъ П. А. помѣстить отрывокъ изъ цѣлаго сочиненія: Жизнь и проч. Столбикова.—Въ Отеч. Запискахъ 1839 въ двухъ кн. отрывокъ изъ повѣсти Панъ Халаявскій, который уже вышелъ полный. Въ X кн. Головатый и болѣе тутъ ничего. Въ Лит. Газ. на 1840 въ 1-й №№ Вотъ тебѣ и кладъ. 1841 Знакомые незнакомцы—Въ альманахѣ Утрен. Заря на 1840 Божій дѣти. Въ II кн. Кіевлянина, кажется, помѣщенъ будетъ Добрый панъ, по русски писанный. Особо бродитъ Ганюся, крестница Ваша. Въ Пантеонѣ (мимо моего желанія) комедія Приѣзжіи изъ столицы; въ Маякѣ—Перекаати поле. Больше не помню, въ чемъ грѣшенъ³⁰). Теперь Г. Фишеръ хлопочетъ завалить свои подвалы собраніемъ воедино всѣхъ моихъ повѣстей, въ чемъ есть и начало: Панъ Халаявскій (какъ онъ увѣдомляетъ меня) лежитъ тихо, бездвижно; за нимъ приговари-дается допечатывающійся Столбиковъ, въ 3-хъ частяхъ; послѣ такого начала боюсь пускаться съ остальнымъ, чтобы его не ввести на убытки³¹). Кончивъ предъ Вами исповѣдь въ явленныхъ грѣхахъ, сознаніе учиню и въ неявленныхъ еще. У меня заготовлено много, но не въ портфель, а все еще пока въ головѣ. Каждая статья обсужена, сноровлена, подшита и ожи-даетъ выпуска по требованію. Теперь и именно въ сіе время пишу по одному заказу. Вступили и другіе, но я для нихъ отложу,—могутъ подождать,—а приймусь для новорожденнаго Москвитянина³²). Первой кн[и]ги еще не по-лучили здѣсь. По ласкѣ Вашей получу, поблагодарю Васъ за память отъ души, и тогда съ моимъ цензоромъ прочтемъ, увидимъ, сообразимъ, съ чѣмъ можно осмѣлиться явиться у Васъ, да не виѣ извержены будемъ. Отъ заня-тій по службѣ имѣю часа два—четыре, кон пишу. Пишу съ плеча, и если бы переделывать и выправлять, то и въ цѣлый годъ не написалъ бы по-вѣсти. По написаніи читается предъ моимъ единственнымъ цензоромъ, исправ-

ляется, исключается, дополняется кое-что, и въ такомъ видѣ отправляется. Такъ пришлю и къ Вамъ; заранѣе прошу, не взыщите за нечистоту.

Не отвлекаю же Васъ отъ почты и разсмотрѣнія, конечно, присланныхъ статей. Крѣпитесь.—Съ добрымъ намѣреніемъ, съ твердостью нѣтъ врага, коего бы одолѣть не можно было.

Искренне, душевно Васъ уважающій Григорій Квитка.

18 Генваря 41 Основа Харьковъ.

Прошу и надѣюсь, почтеннѣйшій Михаилъ Петровичъ, что все написанное мною отъ избытка сердца, останется между нами, а не какъ нѣкіе Гг. Издатели: я къ нимъ написалъ кое-что, по дружбѣ, съ нѣкоторою, къ счастью откровенностью, а они напечатали письмо цѣликомъ. У нихъ же набѣжала статья, а я . . . долженъ краснѣть³³⁾).

Съ Г. Бецкимъ³⁴⁾ рѣдко видимся, но всегда пріятно бесѣдовать съ нимъ^{*)}).

XI. Не знаю, я провинціалъ, хуторянинъ, не знаю, что и за двѣ версты отъ меня дѣлается, и потому мнѣ простительно мыслить, что благотѣльное Правительство, видя, что проказа можетъ усилиться, приступило къ дѣйствию, возстановило опеку надъ угнетеннымъ Русскимъ словомъ и предоставило ей волю дѣйствовать для спасенія гонимаго сироты; для чего и избраны въ опекуны мужи, знающіе дѣло, ревности исполненные, съ твердою волею, съ силою, могущею поднять и поддержать упавшаго почти, отогнать далеко крамольниковъ и поставить его на неизбѣлемомъ основаніи. Дѣйствуйте же, г.г. опекуны, не одними разсужденіями, академическими рѣчами, доказательствами; мы ихъ прочтемъ, скажемъ «хорошо, правильно», а шмели или хотя и пчелы, даже сѣверныя, будутъ жужжать свое, а мы останемся на распутиі, съ растопыренными руками, разинутымъ ртомъ, спрашивая самихъ себя: куда же идти? Нѣтъ, непросите власть и силу преслѣдовать сапожника, чтобы не шилъ кафтановъ; онъ и выкройки не знаетъ, и нарядить всѣхъ шутами. Иначе не спасете вы нашего слова и вотще всѣ ваши труды и заботы etc. etc³⁵⁾).

Много можно бы еще сказать, но вы все знаете^{**)}).

XII. Что сказать Вамъ за Москвитянина³⁶⁾? Сотни, тысячи спасибо? Мало, ничтожно противъ той пользы, которую онъ уже приносить и обѣщаетъ еще болѣе принести многимъ и во многомъ. Шествуйте впередъ, не смущаясь и не огорчаясь, еслибы гдѣ и забрехала шавка ничтожная. Цѣль Ваша благородная, патріотическая; исполненіе прекрасно, отчетно; судьи, понимающіе дѣла, уже на Вашей сторонѣ, а потому и побѣда несомнительна. Неужели не доживемъ до того вождѣннаго времени, что вся эта крамола, возникшая отъ безнечности даровитыхъ, исчезнетъ, какъ прахъ отъ благотворнаго вѣянія? И благомыслящіе, желающіе общаго блага не наслаждаются удовольствіемъ увидѣть людей, искавшихъ одной корысти, хотя бы съ поправіемъ всего великаго, священнаго, посрамленныхъ, отчужденныхъ, презрѣнныхъ и принужденныхъ умолянуть. О! дѣйствуйте, дѣйствуйте неутомимо, дѣйствуйте какъ начали, и скоро достигнете цѣли для общаго блага и спокойствія, и утѣшенія, желающихъ и ждущихъ сего блага. Мой низмѣнный поклонъ почтенному Вашему сотруднику и ревностному поборнику правды Шевыреву^{***)}).

XIII. Милостивый Государь Михаилъ Петровичъ!

Съ перваго часа новаго года, начавъ угощать пьявою, едва почувствовалъ черезъ два дня, и укрѣпясь, поспѣшилъ съ окончаніемъ Оксаны.

*) Біол. ім. В. І. Леніна, відд. рук. № 3525. Листи до Погодіна за 1841 р.

**) Дяв. Николай Барсуковъ. Жизнь и труды М. П. Погодина, книга шестая, СПб 1892, с. 246—247.

***) Дяв. Николай Барсуковъ. Жизнь и труды М. П. Погодина, книга шестая, СПб 1892, с. 68—69.

Препровождаю при семъ какова есть. Пробѣгите ее, а съ 18-й и до 21-й страницы просмотрите внимательно, не выкинуть ли всего этого, какъ то подробно изложеннаго и объясняющаго, что нѣкоторымъ читателямъ можетъ показаться неприличнымъ, непристойнымъ и проч. На нашемъ языкѣ (малоросс.) оно идетъ и, говорятъ, необходимо; не знаю, какъ Вамъ покажется. Перескочить съ 18-й на 21-ю стран. можно бы, сказавъ объ уходѣ и потомъ начать возвращеніемъ, но невидна будетъ скорбь, отчаяніе Оксаны, не обнаруженъ будетъ дьявольскій умыселъ и какъ будто она сама была согласна на все. Какъ знаете ³⁷⁾).

За неудачное изложеніе не взыщите. Трудно перелagать изъ нашего по Вашему у. До сихъ поръ не примѣняю, чтобы все шло гладко, какъ у насъ. Нѣсколько мѣстъ, за неудобствомъ передать также ловко, какъ оригиналъ, проглочено, т. е. выпущено.

Будьте здоровы съ новаго года навсегда. Скверно быть больнымъ, какъ это испыталъ—и еще не совсѣмъ поправился. Помойте голову Г. Бецкому, что не навѣщааетъ меня, въ сукѣ сидящаго на леченіи.

Преданный, покорный и уважающий Васъ

17 Генваря 42. Основа.

Григорій Квитка.

Р. S. Не перечитываль. Должны быть списки, недописки, негладкости. Исправьте, если Оксана заслужитъ вниманіе Ваше.

Вы, въ Москвитянинѣ извѣстили, что 11 книжка Кіевлянина вышла и обѣщали сдѣлать разборъ, но умолчали—а книжки нигдѣ нѣтъ. Не знаете ли, какая участь постигла ее? М. А. ³⁸⁾ давно не пишетъ ко мнѣ и не знаю, гдѣ онъ ³⁹⁾).

XIV. Милостивый Государь Михайлъ Петровичъ!

Скорблю душою, не читавъ еще Москвитянина, коимъ въ Харьковѣ, слышу, тѣшутся, а я, по нездоровью продолжающемуся, не могу отъ нихъ попользоваться. Здѣшня почтовая контора весьма неисправна, а полагаю, и другіе на пути, въ одной же степени. И потому долженъ еще, какъ видно, потерпѣть къ прискорбію, а розыскъ уже начался начиная отъ здѣшней конторы, если еще и тутъ не обманываютъ. Нужнымъ почелъ объяснить Вамъ неполученіе книжки, что иногда написалъ бы Вамъ что на нее, да не знаю. Какъ же разсылка не лежитъ на Васъ, то я и Вамъ передаю не въ видѣ требованія, а какъ сѣтованіе.

Обрадованъ извѣстіемъ, что вождѣленный нашъ Пасторъ ³⁰⁾, которымъ наградили нашъ Харьковъ, будетъ квартировать у Васъ, то вы, москвичи глядите: не долго придерживайте его у себя, не лишайте насъ утѣшенія видѣть Его среди насъ и насладиться Его бесѣдою и поученіями. Всѣ истинные сыны церкви и любящіе край свой, въ восторгѣ отъ такого драгоценнаго подарка. Авось и Вы захотите посѣтить здѣсь Преосвященнаго и доставить случай знать Васъ лично преданному и уважающему Васъ за очно Григорію Квиткѣ ³¹⁾).

XV. Душевно благодарю Васъ за утѣшительное извѣщеніе, что Москвитянинъ будетъ продолжаемъ вами и дѣятельнымъ сотрудникомъ вашимъ. О, да укрѣпитъ васъ Богъ въ благородномъ предпріятіи истребить плевелы изъ той нивы, гдѣ должно расти и прозябать все чистое, благородное, святое; нивы обрабатываемой для того людьми свѣдущими, призванными, предвидящими, что вредно собирать или сохранять въ житницѣ и что именно и какую пользу принесетъ благородное дѣланіе. Зло такъ укоренилось, что

³⁰⁾ Бібліотека ім. В. І. Леніна, від. рук. № 3526. Листи до Погодіна, 1842.

³¹⁾ В лівому верхньому кутку дата олівцем „къ 28 ф.“. Ibid., № 3526. Листи до Погодіна, 1842.

восторженіе плевелъ едва-ли поможетъ, нужно бы съѣчь, если хотите и по дѣтскому понятію, рубить, жечь, истреблять, искоренять, да не когда (sic! Е. А.) плевелы заглушаютъ пшеницу, или размноженіемъ своимъ противъ всѣхъ усилій приведутъ въ ослабленіе ревность дѣлателей. Спрашивать мнѣнія публики, по чистому переводу—толпы, и дѣйствовать по нему, также возможно, какъ отыскать согласный аккордъ въ крикѣ разногласицы. Богъ съ нею, съ публикою. Идите своею дорогою, вами избранною, вами обработанною, не слушайте, вспоминая Арабскія сказки, кликовъ, воплей, писковъ, визговъ, старающихся васъ смутить, не забудьте, они кричатъ, или правильно, шипятъ за вами, позади васъ. Такъ слѣдуя, достигнете, до цѣли предназначенной себѣ и, кромѣ утѣшенія сердечнаго, что вы ревностно трудились для святаго дѣла, какое наслажденіе быть увѣренному, что и потомство скажетъ спасибо за ратоборство ваше при защищеніи пѣлости, чистоты, великости Русскаго слова. Гдѣ пылѣ искать его? Въ сборникахъ компилируемыхъ школьниками, не умѣющими составить фразы и въ чванствѣ своемъ мнящими себя быть судьями и полагающими, что мнѣнія ихъ уважаются, потому что толстые журналы наши расходятся тысячами. И точно—увь!—правда расходятся. Но если еще потворять шалунамъ и равнодушно смотрѣть, какъ они свои парши и шелуду разсыпаютъ въ міръ людской, то, смотрите, чтобы не успѣли во злѣ...

..... Критика у Васъ благородна, здорова, справедлива, права являюща слово истины. Опрятна тѣмъ, что удалится всякого кощунства, не является въ публику съ размалеванною смѣшными узорами рожею, не скалитъ зубовъ; и, зная дѣло въ совершенствѣ, не принимаетъ на себя диктаторскаго тона; указываетъ скромно, не крича: «совѣтуемъ, напоминаемъ». Не кидаетъ въ автора грязью. Между нами говоря: мудрое Правительство, въ отвращеніе такой крамолы, призвано блюсти цензуры такое благочиніе, но какъ исполняется? Скоро дойдетъ по-русски: въ батюшку и матушку, а цензура поставитъ форменное дозволеніе и будетъ тпснута. Авторъ у васъ не выставленъ, одно сочиненіе судится. Справедливо одинъ сказалъ, что пишущій книги есть существо несчастное, подверженное самому рѣзкому, обидному посмѣянію даже въ личности, осмѣянію въ родѣ ругательства. Послѣдній пьянчужка, плутъ, не явленный мошенникъ, въ личности своей неприкосновененъ, судъ и расправа спѣшатъ къ защитѣ его; а бѣдный авторъ, жертвующій здоровьемъ, временемъ, состояніемъ, разруганъ, осмѣянъ, обезчещенъ печатно—гдѣ найдете защиту? По моему мнѣнію, невыносимое оскорбленіе для автора и то, когда непривзванный въ судьи, не имѣющій никакого понятія о разбираемомъ предметѣ, школьникъ, не доучившійся Русской грамотѣ, могущій писать только афиши о театрѣ, устрицахъ, ресторацияхъ и прочемъ вздорѣ, дерзко принимается судить сочиненіе и осмѣливается кричать: мы совѣтуемъ, предлагаемъ автору!.. Съ завидною опрятностью ведетъ себя ваша критика и въ томъ, что и сама не пачкаетъ рукъ и не заставляетъ читателя затыкать носъ, при разборѣ и переборѣ до послѣдней частицы грязнаго сочиненія, какъ дѣлаютъ другіе журналы: выставляютъ всѣ мерзости и постараются прикрасить еще своими гадостями, думая тѣмъ распотѣшить публику. О, жалкіе! *)

*) Див. Николай Барсуковъ, Жизнь и труды М. П. Погодина, книга шестая, СПб. 1892 с. 69—71.

Примітки.

¹⁾ Тут автор має на думці „Дѣйствіе первое изъ комедіи: Выборъ исправника (итоячая часть Дворянскихъ выборовъ)“, що було надруковане в „Московскомъ Вѣстникъ“ (1830, № 3, сс. 239—279) без прізвища автора. Текст дає ряд варіантів порівнюючи з текстом усієї комедії, що її було надруковано окремою книжкою в тому-ж таки 1830 році й також без прізвища автора.

²⁾ Сергій Тимофійович Аксаков був цензором і в 1827 році дозволив надрукувати п'ять п'єс Квітки („Дворянские выборы“, „Вторые дворянские выборы“, „Турецкая палъ“, „Шельменко“ та „Странница или Сомнамбулка“), а потім на протязі декількох років листувався з ним (див. Данилевскій. Украинская Старина, сс. 216—217). Одного листа Квітки до Аксакова (з Харкова, 17 квітня 1829 р.) надрукував Павлов у „Русскомъ Архивъ“, 1903, кн. 3, сс. 445—447.

³⁾ В липні 1829 року М. П. Погодін із М. С. Щепкіном їздили на Україну, були і в Харкові, але з Квіткою, очевидно не зустрілися (див. Н. Барсуковъ, Жизнь и труды Погодина, кн. II, СПб. 1889, сс. 318—319).

⁴⁾ Згаданих матеріялів серед паперів М. П. Погодіна немає в бібліотечі ім. В. І. Лєніна. Зрештою частину, здається, опублікував М. П. Погодін у „Русскомъ Архивъ“ (1863, вип. II, сс. 160—170): „Планъ романа изъ жизни Мировича и записки о немъ Квитки (Основьяненка)“. Як пише Н. Барсуков, Погодін тоді думав написати роман із життя Мировича („Жизнь и труды Погодина“, кн. III, с. 311).

⁵⁾ Тут згадується оце полемічне оголошення проти Ф. В. Булгаріна з його „нравоописательными романами“, що з'явилося в „Чрезвычайномъ прибавленіи къ „Молвъ“: „Спѣшимъ довести до свѣдѣнія нашихъ читателей сію минуту полученное нами прелюбопытнѣйшее извѣстіе о новомъ, безъ сомнѣнія, важномъ твореніи, имѣющемъ въ непродолжительномъ времени украсить собою нашу литературу. Марфа Ивановна Выжимкина, совершенно новый, нравоописательно-сатирический, географическо-историческій и прозаико-поэтический романъ XIX вѣка. Читая неоднократно въ Сѣверной Печелѣ, что публику нашу весьма занимаютъ рассказы Ивана Ивановича Выжигина, что скоро появятся на поприще мира новорожденный Петръ Ивановичъ Выжигинъ, и слышавъ съ рассказами пераго записки о собственныхъ своихъ приключеніяхъ и наблюденіяхъ. Марфа Ивановна Выжимкина рѣшилась, наконецъ, обнародовать оныя записки, въ твердой увѣренности, что они будутъ не менѣе занимательны и еще болѣе добротны. II такъ сей романъ раздѣляется на три части: 1) просто-романическая, до французской кампаніи, 2) историческо-романическая, во время французской кампаніи, 3) романически-сатирическая, послѣ французской кампаніи. При каждой части будутъ приложены портреты Марфы Ивановны Выжимкиной, снятые: во времена ребячества, другой во время французской войны — (прекраснымъ вѣскимъ художникомъ) — въ самомъ цвѣтѣ ея жизни, третій, послѣ войны, подъ старость. Образчики романа на показъ публикѣ напечатаются въ повременныхъ изданіяхъ, образцы типографской работы и портреты будутъ за стеклами выставлены въ книжныхъ лавкахъ. Подписная цѣна за всѣ три тома, на бѣлой бумагѣ и въ цвѣтной обложкѣ — только пять рублей. Почтенные имена подписчиковъ напечатываются не въ концѣ послѣдней, а въ началѣ первой части, почему и будетъ она необыкновенно толста и занимательна. Будучи страхъ какъ озабочена другого рода занятіями. М. И. Выжимкина поручила изданіе сего романа г. Анемподисту Щупальцѣ, челоуѣку съ необыкновеннымъ критическимъ чутьемъ и рѣдкимъ литературнымъ досужествомъ. Жительство имѣетъ онъ, Щупальце, на Зацѣвѣ („Молва“ 1831, № 5, прибавленія).

⁶⁾ Н. А. Полевой мав манію публікувати передплати на різні свої видання, які потім дуже часто зализнювалися і не виходили вчасно, а то й зовсім не друкувалися через скрутне матеріяльне становище видавця. Ця манія була одним з найулюблєнішихъ приводів для всякихъ можливихъ епіграмъ і памфлетів. Так, Н. А. В'яземскій писав про нього:

„Чѣмъ занимается теперь Гизо Россійскій?“—

„Да, вѣрно, тѣмъ-же все: какой-нибудь подпиской.“

На книгу новую, которую—Богъ дастъ!—

Когда нибудь и онъ напишетъ—да издать.“—

(П. А. Вяземскій. Полное собраніе сочиненій, т. IV, с. 171). На Полевого, мабуть, зложена й оця епіграма самого Квітки:

Писаці.

Тарас наш—хитра голова.

Він книжку порядивсь писати,

А гроші зараз став збирати.

Злупив... А книжка-ж де?.. „Овва!“

(„Шишгачки, або по московському епіграммы“—„Молва“ 1833, № 120, с. 47).

⁷⁾ Тут говориться про комедію Квітки „Шельменко—волостной писаръ“ (Харків, 1831), що була надрукована без прізвища автора і була дозволена до друку ще в 1827 році С. Т. Аксаковим (див. вище).

⁸⁾ Лист цей (власне уривок із нього), так само, як і листи під №№ 11, 12, 15, друкуються за виданням Н. Барсукова („Жизнь и труды Погодина, кн. III. СПб. 1911, с. 156), бо в архіві Погодіна його немає. Коли в 1882 році Н. П. Барсуков взявся за свою працю над життєписом Погодіна, все, що залишилося по письменнику, себто папери, щоденники, листування, автографи деяких із його творів і т. ин. „переданы были“, писав Барсуков (Жизнь и труды М. П. Погодина, т. I, сс. VI—VII),— „мнѣ изъ Московскаго Публичнаго и Румянцевскаго музеевъ, для извлеченія потребныхъ для жизнеописанія матеріаловъ. Такимъ образомъ въ мои руки перешло громадный Погодинскій Архивъ, обнимающій собою три четверти XIX столѣтія. Прежде всего надлежало потрудиться надъ самимъ Архивомъ и отдѣлать шеницу отъ плесели“. Як додає до цих слів В. Н. Княжнін, это и было сдѣлано, но настолько искусно, что цѣлый рядъ документовъ, именно писемъ приведенныхъ въ лѣвіафанѣ Барсукова, большею частью въ выдержкахъ, крайнѣ, повидимому, неточныхъ, зачастую весьма поверхностно датированныхъ писемъ, растерзанныхъ на клочки (начало въ одномъ томѣ, конецъ въ другомъ; иногда же совершенно безформенные обрывки, соединять которые приходилось лишь по наитію), цѣлый рядъ писемъ,—словомъ большая часть того, что печаталось Барсуковымъ со ссылкой „письма“, томъ такой то (а такихъ томовъ до 1864 г. не больше не меньше какъ 37!) „на свое мѣсто не вернулось“. (Аполлонъ Александровичъ Григорьевъ, Матеріали для біографіи. Подъ редакціей Влад. Княжнина Итр. 1917, с. VII). На жаль зробить пильні розшуки в архіві М. П. Погодіна було нам тяжко (в 1919—1920 рр.) через дуже неприхильне до цього відношення адміністрації кол. Рум'янцевського Музею, де цей архів переховується.

⁹⁾ Венелін (справжнє прізвище—Хуца), Юрій Іванович (1802—1839), відомий славіст, приятель М. П. Погодіна. В Харкові він спивився, вертаючись з подорожі по слов'янських країнах.

¹⁰⁾ В архіві Погодіна при цьому листі не зберглося ніякої „канви“, тому неможливо з'ясувати її зміст.

¹¹⁾ „Телескоп“—„Журналъ современнаго просвѣщенія“—видавав Н. І. Надеждін у Москві в 1831—1836 рр.

¹²⁾ „Харьковская Ганнуся (повѣсть)“ скорочений переказ М. Погодіном оповідання Квітки, що був поміщений в „Телескопі“, 1832, ч. VII сс. 192—207, 363—378, 482—508. Прізвище Квітки в журналі не згадується, видавець „Телескопа“ в примітці пише: „Повѣсть доставлена при слѣдующей запискѣ: „Я получалъ отъ одного почтеннаго Русскаго писателя живущаго въ Малороссіи двѣ повѣсти, съ лестнымъ для меня правомъ пересказать ихъ по своему. Я никакъ симъ не воспользовался бы, еслибъ предѣлы журнала позволили помѣстити ихъ въ томъ видѣ, какъ они мнѣ доставлены; но я долженъ былъ ихъ сократить слишкомъ втрое. Слѣдовательно автора должно благодарить за изобрѣтеніе и расположеніе, а за разсказъ отвѣтственность падаетъ на меня. М. Погодинъ“. Не зважаючи на подяки в цьому листі Квітка потім видрукував оповідання в первісному його вигляді („Ганнуся“. Разсказъ Грыцька Основьяненка, Харьковъ, 1839).

¹³⁾ Оповідання Квітки з таким заголовком нам невідоме, нема його, здається, і в архіві М. П. Погодіна.

¹⁴⁾ В 1832 році Квітка був обраний на харківського „совѣстнаго судью“.

¹⁵⁾ До цього часу були відомі „Украинскіе анекдоты“, що належали Квітці й були надруковані без прізвища автора в „Молві“, 1833 р., ч. V, № 65, сс. 259—260. Чи не про них згадує Квітка в цьому листі? Але тоді в „Молві“ за 1831 і 1832 рр. повинні були бути надруковані ще невідомі анекдоти Квітки („первыя“). Не маючи змоги переглянути „Молву“, залишаємо розв'язання цього питання нашим бібліографам.

¹⁶⁾ Володимир Францович Цих (1805—1837), професор „Всеобщей исторіи“ в харківському, а потім кийському університетах.

¹⁷⁾ Тут і нижче йде мова про трагедію М. П. Погодіна „Петръ I“, яку цензура не хотіла пропустити. У „представлені“ цензурному комітету між иншим було написано так: „а) Позволительно ли выводить въ драматическомъ сочиненіи лицо историческое, еще столь близкое какъ Петръ Великій, къ памяти коего мы должны благоговѣть, какъ къ преобразователю Россіи, и прапрадѣду нынѣ царствующаго государя; б) можно-ли допустить чтобы императрица Екатерина I участвовала въ политическихъ замыслахъ князя Меншикова, или даже ободряла оныя молчаніемъ своимъ; в) позволительно-ли излагать въ трагедіи подозрѣнія, что Петръ Великій самъ приказалъ пытать сына своего въ застѣнкѣ; г) можно-ли допустить въ устахъ самыхъ заговорщиковъ дерзкіе и оскорбительныя выходы противъ Петра Великаго: позволительны-ли слишкомъ сильныя выраженія государю въ устахъ Якова Долгорукаго“. Не зважаючи на заперечення Погодіна й запевнення його, що все ним написане, є історичною правдою і обосноване на фактах, цензурний комітет справу з трагедією подав до відома Миколи I-го, який поклав таку резолюцію: „Лицо императора Петра Великаго должно быть для каждого русскаго предметомъ благоговѣнія и любви; выводить оное на сцену было бы почти нарушеніемъ святыни, а по сему совершенно неприлично. Не дозволяютъ печатать“. Трагедія Погодіна була видана лише сорок років пізніше („Петръ I“, Трагедія въ 5 д. въ стихахъ, 1831, М. 1873).

Відзив Квітки про трагедію Погодіна надруковано із значними скороченнями в праці Н. Барсукова „Жизнь и труды М. П. Погодина“ (кн. III соч., СПб. 1911, сс. 362—363).

¹⁸⁾ Щоб пояснити ці слова, треба зазначити, що Квітка дуже охоче давав усім бажаючим свої рукописи для прочитання і не раз скаржився на те, що їх у нього зачитують.

¹⁹⁾ Цей лист Квітки дає змогу точно встановити дату, коли були написані „Похожденія Пустолобова“ (пізніш Столбікова): досі працю над цим романом відносили за Данилевським („Украинская Старина“, с. 227) до пізнішого часу, приблизно на кінець 30-х років.

²⁰⁾ Рукописів, що згадуються в цьому листі,—мабуть нарисів різних оповідань, в архіві М. П. Погодіна нема.

²¹⁾ Тут говориться про альманах „Утренняя Звезда, Собрание статей въ стихахъ и прозѣ“ (кн. I—II, Харьковъ, 1833—1834). Книга перша містила в собі російський матеріал і, здається, справді друкувалася в Москві, а книга друга вся присвячена Україні. Із творів Квітки тут надруковані: „Супліка до Пана Іздателя“, „Салдацький Патрет“, „Украинское утро. Орывок“. Видавцями цього альманаху були студент І. Петров та І. І. Срезневський.

²²⁾ „Малороссійскіе повѣсти, разсказываемые Грыцкомъ Основьяненкомъ: Книжка I“ (М. 1834. сс. 380). До цієї книжки увійшли: „Салдацький Патрет“, „Маруся“, „Мертвецький великдень“.

²³⁾ Пустынник — псевдонім Ів. Петрова, видавця „Утренней Звезды“. Що за твір „Золотой Самородок“, чи був він надрукований, нам невідомо.

²⁴⁾ Олексій Васильович Болдирев (1780—1842), професор московського університету і цензор.

²⁵⁾ Альманах „Утренняя Звезда“ ніяких відзивів, здається, в сучасній йому пресі не викликав.

²⁶⁾ Порів. лист Квітки до П. А. Плетньова з 15 березня 1839 р.: „По случаю былъ у меня споръ съ писателемъ на малороссійскомъ нарѣчїи. Я его просилъ написать что серьезное, трогательное. Онъ мнѣ доказывалъ, что языкъ неудобенъ и вовсе не способенъ. Зналъ его удобства, я написалъ Марусю, и доказалъ, что отъ малороссійскаго языка можно растрогаться“. („Украинская Старина“, 253). Так само оповідає цей факт і жінка письменника. А. Г. Квітка, на запитання І. І. Срезневського: „какъ онъ пришелъ къ тому, что началъ писать на малороссійскомъ нарѣчїи?“ вона відповіла: „(Артемовскій) говорилъ что малороссійскій языкъ грубъ, а Г. Ф. написалъ Марусю“ (В. И. Срезневский, Г. Ф. Квитка и И. И. Срезневский—*Scriptum bibliologicum*, II, 1922, с. 213).

²⁷⁾ Друга книжка оповідань Квітки вийшла в 1837 році: „Малороссійскія повѣсти, разсказываемые Грыцкомъ Основьяненкомъ. Книжка вторая“ (М. 1837). До неї увійшли такі оповідання: „Добре роби, добре й буде“, „Коногонська відьма“, „От тобі і скарб“.

²⁸⁾ „Москвитининъ“ — журнал, що видавав у 1841 р. М. П. Погодін, спочатку об'єднував на своїх сторінках слов'янофільсько настроєну частину російської літератури. Оголошення, про яке згадує Квітка в своєму листі, було надруковане в „Московскихъ Вѣдомостяхъ“ і містило в собі от що: „Путешествовавъ два раза въ чужихъ краяхъ и устроивъ литературныя и ученые отношенія съ главными городами Европы, имѣя усердныхъ корреспондентовъ по своимъ Словенскимъ странамъ въ Богеміи, Моравіи, Кроаціи, Венгріи, Сербіи, Галиціи, Польшѣ, а равно и во всѣхъ главныхъ городахъ Русскихъ, по честному вызову многихъ литераторовъ Русскихъ, я буду издавать въ слѣдующемъ 1841 году учено-литературный журналъ подъ заглавіемъ Москвитининъ, на который я имѣю счастье получить Высочайшее соизволеніе.—Съ такими средствами и при такомъ теченіи благоприятныхъ обстоятельствъ, я надѣюсь доставлять публикѣ скорые и вѣрные извѣстія о важнѣйшихъ явленіяхъ въ жизни литературной, ученой, художественной и гражданской, во всѣхъ частяхъ Россіи и въ главныхъ государствахъ Европейскихъ, распространять полезныя свѣдѣнія и повятія и тѣмъ содѣйствовать по мѣрѣ силъ своихъ великому дѣлу отечественнаго просвѣщенія.—Первое мѣсто в Москвитининѣ посвящается Россіи. Ея Словесность, Исторія, Географія, Статистика, Юриспруденція будутъ главными предметами, и я употреблю всѣ свои силы, при помощи многочисленныхъ корреспондентовъ, чтобы знакомить болѣе моихъ соотечественниковъ съ любезнымъ нашимъ Отечествомъ, въ коемъ до сихъ поръ остается такъ много неизвѣстнаго.—Изъ отечественныхъ явленій обратится особенное вниманіе на произведенія умственные. Отдѣленіе критики, на которую такъ много жалуются писатели, обвиняя ее въ пристрастіи и ограниченности, устроено такимъ образомъ, что всякая книга будетъ разбираема ученымъ, который занимается преимущественно ея предметомъ. Профессоры всѣхъ Русскихъ Университетовъ примутъ дѣятельное участіе въ этомъ отдѣленіи.—Книги по части Русской Исторіи будутъ разбираться мною или подъ моимъ руководствомъ.—Критика произведеній изыщной словесности, отечественной и иностранной, находится въ завѣдываніи профессора Русской Словесности, С. И. Шевырева“ (Моск. Вѣдом. 1840, № 90).

²⁹⁾ Петро Олександрович Плетньов (1792—1862), критик і журналіст, видавець „Современника“ (1838—1846). З Квіткою Плетньов познайомився позачасі через В. А. Жуковського, який передав йому де-кілька оповідань Квітки для надрукування в „Совре-

меннику". З часом Квітка зробився постійним співробітником „Современника“ й поста- чав для нього белетристику; Плетньов дуже високо ставив талант Квітки — цікавого беле- триста-оповідача. В результаті зносив Квітки з Плетньовим залишилася значна кількість листів Квітки. В своїй біографії Квітки Г. П. Данилевський надрукував уривки з 18 ли- стів („Украинская Старина“, сс. 251—270). Крім того, в „Пушкінському Домі“ в Ленін- граді, в архіві Н. А. Плетньова переховується 46 листів Квітки, які готує до друку автор цих рядків.

³⁰⁾ Крім перерахованих Квіткою творів, він надрукував у „Современнику“ — „Дѣлай добро и тебѣ добро будетъ“ (1839, г. XIV, відд. IV, сс. 1—60); стаття „О Слободскихъ полкахъ“ надрукована також там (1840, т. XVI). „Городъ Харьковъ“ — також (1840 р. XX, сс. 102—114). Уривки з „Жизнь и похождения Столыпкова“ (розділи X, XI, XXI—XXIII) надруковані також у „Современнику“ (1841, г. XXI).

³¹⁾ Як оповідає біограф Квітки, „Г. Фишеръ объявилъ въ Петербургѣ, что присту- паетъ въ своей типографіи къ изданію Полнаго собранія сочиненій Основья- ненка. Письма этого времени нашего автора къ разнымъ знакомымъ полны хлопотъ по этому изданію. Изданіе остановилось и, кромѣ неприяностей самыхъ чувствительныхъ, ничего не принесло огорчному старику, который, вдали отъ Петербурга, не могъ съ усѣихомъ стоять за свое дѣло“. (Г. П. Данилевскій „Украинская Старина“. Харь- ковъ 1866, с. 229, див. також сс. 230—231). У харківській центр. Науково-Навчальній Біб- ліотеці, в альбомі автографів, що належав колись Г. П. Данилевському, є цікавий лист Квітки до невідомого (П. А. Плетньова?), що має заголовок: „О моихъ счетахъ съ г. Фи- шеромъ“, і що знайомить читача з усіма цими неприємностями. Лист цей буде нами опу- блікований.

³²⁾ В „Москвитянині“ (1841, ч. V), надруковано оповідання Квітки „Маргарита Про- кофьевна“.

³³⁾ Тут Квітка, видимо, натикає на свою жартовливу статтю на адресу деяких пе- тербурзьких видань — „Званные гости“ (Современник 1840, т. XX). Про цю статтю вида- вець „Современника“, Н. А. Плетньов, писав своєму кореспондентові, Я. К. Гротові (10 серпня 1840): „Я сейчасъ кончилъ второй листъ корректуры „Современника“... Тутъ находится отзывъ Квитки о Современникѣ въ его пьесѣ „Званные гости“. Уморительно смѣшно, но безсовѣстно самому о себѣ напечатать такой отзывъ“. (Переписка Я. К. Грота съ Н. А. Плетневымъ. Соч. 1896, с. 12). Познайомившись з цією статтею, Грот ділиться враженнями (22 жовтня 1840 р.): „Званные гости“ — прелесть. Позыатся за нее пные го- спода“ (ib., 101). Див. також ор. cit., с. 659, де цитуються уривки з статті Квітки про „Современникъ“.

³⁴⁾ Іван Єгорович Бецький (1818—1890) — в той час був студентом харківського університету; пізніш став відомий завдяки російсько-українському літературному збір- нику „Молодик“, що був ним виданий (5. випуска, Харків 1843—1844). Родився Бецький в Москві й був досить близькою людиною до Погодіна.

³⁵⁾ Лист цей — до речі відомий нам лише з уривка, що був надрукований Н. П. Бар- суковим, — присвячений перетворенню Російської Академії у „Второе Отдѣленіе Русскаго языка и Словесности Академіи Наукъ“ в 1841 році.

³⁶⁾ Поява „Москвитянина“ викликала ряд прихильних і похвальних відзивів з боку тої частини російської літератури, що мала нахил до слов'янофільства. Витяги з цих відзивів читач знайде у Н. П. Барсукова (Жизнь и труды М. П. Погодина, кн. VI, СПб. 1892, сс. 49—76).

³⁷⁾ Квітка пише про своє оповідання „Сердешна Оксана. Съ малороссійскаго“ („Москвитянинъ“ 1842, ч. I, № 2, сс. 411—474).

³⁸⁾ Михайло Олександрович Максимович (1801—1873) в 1840—1841 рр. видав два випуски альманаха „Кіевлянинъ“, де брав участь і Квітка: в другій книжці „Кієв- лянина“ надруковане оповідання Квітки „Добрый папъ“.

³⁹⁾ „Вожделѣнный нашъ Цасторъ“ — Інокентій (Борисов, 1800—1857), славний про- повідник, що був у ті часи харківським архієпископом.